

Informácia na web úradov verejného zdravotníctva

Legislatívne úpravy účinné od 1. júna 2024.

Ochrana zdravia zamestnancov s expozíciou karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom pri práci.

Dňa 1. júna 2024 nadobudlo účinnosť nové nariadenie vlády SR č. 121/2024 Z. z. o ochrane zdravia zamestnancov pred rizikami súvisiacimi s expozíciou karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom pri práci (ďalej „nariadenie vlády SR č. 121/2024 Z. z.“), ktorým sa do legislatívy SR prebrala smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/431 z 9. marca 2022, ktorou sa mení smernica 2004/37/ES o ochrane pracovníkov pred rizikami súvisiacimi s expozíciou karcinogénom, mutagénom alebo reprodukčne toxickým látkam pri práci.

Účelom nariadenie vlády SR č. 121/2024 Z. z. je zlepšiť bezpečnosť a ochranu zdravia zamestnancov pri práci tým, že sa v súlade so smernicou (EÚ) doplnili povinnosti zamestnávateľov súvisiace s ochranou zdravia pri práci a bezpečnosti pri práci, ktoré sa doteraz týkali len zamestnancov exponovaných pri práci karcinogénnym faktorom a mutagénnym faktorom aj o zamestnancov s expozíciou reprodukčne toxickým faktorom pri práci. Ochrana zdravia pri práci s expozíciou karcinogénnym faktorom a mutagénnym faktorom bola upravená nariadením vlády SR č. 356/2006 Z. z. o ochrane zdravia zamestnancov pred rizikami súvisiacimi s expozíciou karcinogénnym a mutagénnym faktorom pri práci v znení neskorších predpisov, ktoré bolo dňom nadobudnutia účinnosti nariadenia vlády SR č. 121/2024 Z. z. zrušené.

Karcinogénne faktory, mutagénne faktory a reprodukčne toxické faktory patria medzi chemické látky, ktoré môžu mať vážne a nezvratné účinky na zdravie zamestnancov; z toho dôvodu sa od zamestnávateľov vyžaduje zabezpečenie adekvátnej prevencie a ochrany zdravia zamestnancov.

Karcinogénne faktory sú chemické látky alebo zmesi, ktoré spĺňajú kritériá klasifikácie ako karcinogén kategórie 1A (dokázaný karcinogén pre ľudí) alebo karcinogén kategórie 1B (pravdepodobný karcinogén) alebo je to chemická látka, zmes alebo pracovný proces s rizikom chemickej karcinogenity. Majú schopnosť vyvolať rakovinu u exponovaných osôb a vyznačujú sa dlhou dobou latencie, čo znamená, že rakovina sa môže vyvinúť aj po 10 - 20 rokoch od ukončenia expozície pri práci; sú to napr. benzén, šesťmocný chróm a jeho zlúčeniny, nikel a jeho zlúčeniny, vinylchlorid, arzén a jeho anorganické zlúčeniny.

Mutagénne faktory sú chemické látky alebo zmesi, ktoré spĺňajú kritériá klasifikácie ako mutagén kategórie 1A (mutagén ľudských zárodočných buniek) alebo mutagén kategórie 1B (mutagén cicavčích zárodočných buniek). Môžu spôsobovať zmeny (mutácie) v genetickom materiáli v ľudských bunkách a tým môžu mať negatívny vplyv aj na potomstvo; sú to napr. etylénoxid, šesťmocný chróm a jeho zlúčeniny, benzo(a)pyrén, dietylsulfát, akrylamid.

Reprodukčne toxické faktory sú chemické látky alebo zmesi, ktoré spĺňajú kritériá klasifikácie ako reprodukčne toxická látka kategórie 1A (látka známa ako toxická pre ľudskú reprodukciu) alebo reprodukčne toxická látka kategórie 1B (látka s predpokladanou toxicitou pre ľudskú reprodukciu). Môžu byť príčinou nepriaznivých účinkov na pohlavné funkcie a plodnosť dospelých mužov a žien, na laktáciu žien, ako aj na vývoj potomstva; sú to napr. olovo a jeho anorganické zlúčeniny, ortuť a jeho anorganické zlúčeniny, nitrobenzén, oxid uhoľnatý.

Nariadenie vlády SR č. 121/2024 Z. z. ustanovuje zásady posudzovania rizika z expozície karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom, ktoré je povinný zabezpečiť zamestnávateľ. Ustanovuje zákazy a obmedzenia pre vybrané skupiny zamestnancov pri práci s karcinogénnymi faktormi, mutagénnymi faktormi alebo reprodukčne toxickými faktormi, ako aj pri výučbe a pri práci na výskumných pracoviskách.

Dôležitou povinnosťou zamestnávateľov je znížiť riziko pre zdravie a bezpečnosť zamestnancov na najnižšiu možnú mieru. Zamestnávateľ je povinný predísť expozícii zamestnancov karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom, najmä ich nahradením chemickými látkami, zmesami alebo procesmi, ktoré nie sú nebezpečné alebo sú menej nebezpečné pre zdravie zamestnancov, ako aj zabezpečiť ich výrobu a používanie v uzavretom systéme, ak je to technicky možné, a zabezpečiť účinné kolektívne a individuálne opatrenia zamerané na zníženie úrovne expozície zamestnancov.

Nariadenie vlády SR č. 121/2024 Z. z. obsahuje zoznamy karcinogénnych faktorov, mutagénnych faktorov a reprodukčne toxických faktorov, pre ktoré sú určené najvyššie prípustné expozičné limity v pracovnom ovzduší (ďalej „NPEL“) – 39 NPEL karcinogénnych faktorov a mutagénnych faktorov a 12 NPEL reprodukčne toxických faktorov.

Nariadením vlády SR č. 121/2024 Z. z. sa v súlade s uvedenou smernicou (EÚ) sprísňujú NPEL pre benzén, zlúčeniny niklu, akrylonitril a ortuť a jej dvojmocné anorganické zlúčeniny.

Dňa 1. júna 2024 nadobudlo účinnosť nariadenie vlády SR č. 122/2024 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády SR č. 355/2006 Z. z. o ochrane zamestnancov pred rizikami súvisiacimi s expozíciou chemickým faktorom pri práci v znení neskorších predpisov. Účelom tejto novelizácie bolo presunúť 12 chemických látok a zlúčenín s toxickým účinkom do zoznamu reprodukčne toxických faktorov v nariadení vlády SR č. 121/2024 Z. z.

Nariadenie vlády SR č. 121/2004 Z. z. úzko súvisí so zákonom č. 120/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 120/2024 Z. z.“), ktorý nadobudol účinnosť 1. júna 2024.

Zákomom č. 120/2024 Z. z. je doplnené **schvaľovanie pracovných činností spojených s výrobou, spracovaním, manipuláciou, skladovaním, prepravou a zneškodňovaním reprodukčne toxických faktorov na pracovisku príslušným orgánom verejného zdravotníctva**, ktorý posudzuje a vyhodnocuje návrhy z hľadiska ich možného negatívneho vplyvu na verejné zdravie. Návrhy na posúdenie príslušnému orgánu verejného zdravotníctva sú povinné predložiť fyzické osoby – podnikatelia a právnické osoby a do času kladného posúdenia sa musia zdržať vykonávania posudzovanej činnosti.

V tejto súvislosti zákon č. 120/2024 Z. z. ustanovuje **prechodné obdobie** pre fyzické osoby – podnikateľov a právnické osoby, u ktorých sa na pracovisku vykonávali činnosti spojené s výrobou, spracovaním, manipuláciou, skladovaním, prepravou a zneškodňovaním reprodukčne toxických faktorov pred 1. júnom 2024. Fyzické osoby – podnikatelia a právnické osoby sú povinné najneskôr **do 31. decembra 2024** predložiť príslušnému orgánu verejného zdravotníctva tieto činnosti na posúdenie.

Významným a účinným preventívnym opatrením na ochranu zdravia pri práci s expozíciou karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom je posudzovanie zdravotnej spôsobilosti zamestnancov na prácu výkonom lekárskeho preventívneho prehliadok vo vzťahu k práci. Zákomom č. 120/2024 Z. z. sa rozšírila **povinnosť zamestnávateľov zabezpečiť posudzovanie zdravotnej spôsobilosti na prácu výkonom lekárskeho preventívneho prehliadok vo vzťahu k práci u zamestnancov, ak vykonávajú prácu zaradenú do kategórie 2, pri ktorej sú exponovaní karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom (vo frekvencii raz za 3 roky) a u fyzických osôb, ktoré sa uchádzajú o zamestnanie, ak budú vykonávať prácu zaradenú do kategórie 2, pri ktorej budú exponovaní karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom.**

V tejto súvislosti zákon č. 120/2024 Z. z. ustanovuje **prechodné obdobie** pre zamestnávateľov na zabezpečenie prvého posúdenia zdravotnej spôsobilosti na prácu u zamestnancov, ktorí vykonávajú prácu zaradenú do kategórie 2 s expozíciou karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom, najneskôr **do 31. decembra 2024**.

Dňa 1. júna 2024 nadobudla účinnosť vyhláška Ministerstva zdravotníctva SR č. 123/2024 Z. z., ktorou sa mení vyhláška Ministerstva zdravotníctva SR č. 448/2007 Z. z. o podrobnostiach o faktoroch práce a pracovného prostredia vo vzťahu ku kategorizácii prác z hľadiska zdravotných rizík a o náležitostiach návrhu na zaradenie prác do kategórií v znení neskorších predpisov, ktorá upravuje kritériá pre kategorizáciu prác z hľadiska zdravotného rizika pre karcinogénne faktory, mutagénne faktory a reprodukčne toxické faktory v kategóriách 1, 2, 3 a 4. Novo boli určené kritériá pre kategóriu 1 pre karcinogénne faktory, mutagénne faktory a reprodukčne toxické faktory v prípade, že expozícia týmto faktorom neprekročí 0,3-násobok priemerného NPEL alebo ak je práca s týmito faktormi identifikovaná ako sporadická a je zabezpečená úplná bariérová ochrana pred expozíciou a súvisiacim zdravotným rizikom z expozície vrátane účinných technických opatrení na pracovisku.

Kategorizácia prác z hľadiska zdravotných rizík je súčasťou posudku o riziku, ktorý na základe posúdenia rizika na konkrétnom pracovisku pre zamestnávateľa vypracuje pracovná zdravotná služba. Vzhľadom na nové kritériá pre kategorizáciu prác z hľadiska zdravotného rizika v kategórii 1 a 2, je potrebné aby pracovná zdravotná služba aktualizovala kategorizáciu prác na pracoviskách, na ktorých sú zamestnanci exponovaní karcinogénnym faktorom, mutagénnym faktorom alebo reprodukčne toxickým faktorom a pred 1. júnom 2024 bola ich práca zaradená do kategórie 2.

V Bratislave, 03.06.2024